

УДК 811.112.2'04'37

О. Д. Огуй – доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та практики перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія
Федьковича

Позначення блідості в середньонімецькій мові

*Роботу виконано на кафедрі терії та практики
перекладу ЧНУ ім. Ю. Федьковича*

У статті йдеться про середньовісньонімецькі позначення блідості чи блідих відтінків та їх похідні. Визначивши їх семантичні структури на основі детального аналізу 18 свн. літературних пам'яток (з урахуванням 214 інших), автор робить висновок про специфіку семантичного розвитку цих синонімічних слів.

Ключові слова: світло- та кольоропозначення, семема, семний комплекс.

Огуй А. Д. Обозначение бледности в средненемецком языке. В статье идёт речь о средневерхненемецких обозначениях бледности и их производных. Определив их семантические структуры на основании детального анализа 18 свн. литературных памятников (з учетом 214 других), автор приходит к выводам о специфике семантического развития этих синонимических слов.

Ключові слова: свето- и цветообозначения, семема, семный комплекс.

Oguy A. D. Denominations of the Paleness in the Middle High German. This article deals with MHG denominations of pale tone and their derivatives. On the basis of their defined semantic structures in 18 literature monuments (within other 232) the author comes to conclusion concerning the specifics of their semantic development.

Key words: light- and color denominations, semems, sem complexes

Постановка наукової проблеми та її значення. Як відомо, базові кольори поділяються на основні, похідні, відтінкові й специфічні. Перші дві групи вважаються, як правило, добре дослідженими [1], а відтінки залишаються поза увагою, що й засвідчує недавній міжнародний симпозиум “Farbiges Mittelalter!” (Бамберг, ФРН, 1–5.03.2009) [6], де серед 300 доповідей лише одну було частково присвячено відтінкам. І в комплексних історикомовних роботах, на противагу німецьким основним кольороназвам давньо- та середньовісньонімецьких періодів розвитку німецької мови (двн. і свн.) позначення відтінків ще не поставали предметом досліджень (за винятком роботи Ю. Ус, здійсненої, однак, для ранньоновісньонімецької мови [3]).

Як засвідчує аналіз проблеми, відтінкові слова слід кардинально опрацювати на основі достатнього обсягу текстового матеріалу та теоретично поглибленої практики аналізу для цілісної інтерпретації отриманих даних. Тому завданням цієї статті, через обмеженість її обсягу, буде аналіз основних німецькомовних позначень із відтінковим значенням “блідий” (*bleich, valw*) у ракурсі формування соціальних стандартів і нової літературної норми упродовж чотирьох століть (XI–XIV ст.). На противагу попереднім, дослідження здійснимо і через семема (С), виділені в текстах на основі сполученості, і через новий теоретичний конструкт, т. зв. “комплекси сем” (СК) [2].

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження.

1. Матеріал дослідження для трактування блідості в середньовіччі. Зупинимося детальніше на розумінні блідого відтінку, що в середньовісньонімецьких текстах часто зближується з ахроматичним кольором світла як поєднання сріблясто-білого та жовто-золотистого кольорів, позначаючи істотно меншу ступінь її інтенсивності. Розглянемо семантику слів зі значенням “блідий” окремо та в їх розвитку за літературними пам'ятками середньовіччя, розкладеними за культурно-історичними жанрами. Кількісне вивчення масиву і з 232 середньовісньонімецьких пам'яток (понад 10 млн слів), і з окремої відбірки з 18 свн. пам'яток (понад 1,5 млн слів) засвідчує їх невисокий розвиток у складі поля світло- та кольоропозначень опозиції груп прикметників зі значенням “білий; світлий” (2226 СВ 9 прикметників у 18 пам'ятках та 4700 СВ за вибіркою з 232 пам'яток) та “темний, чорний” (1077 СВ 4 прикметників).

2. Ужиток позначень блідого: семантика

2.1. Семантичний аналіз Bleich

2.1.1. За етимологічним аналізом свн. *bleich* (двн. *pleih*, дсакс. *blâc*, свн. *bleich*, швед. *blek*, дан. *bleg*) походить від *blîchen*, сильного дієслова, відаблаутна форма якого виражає ослаблений

ступінь блиску: “*der ablaut bleich drückt nachlassenden, geschwächten glanz aus, minder leuchtend, matt*” [4, 96; 3, 96];

2.1.2. Семантика досліджуваного слова охоплює в СВН дві семми:

C1 “блідий”:

СК1.1 “блідий” (у контрасті до “темний, смаглявий” як колір шкіри): *von den slegen erglüete ... sîn brüniu varwe diu wart bleich* (11: Eg. 9261): від ударів спаленіла його темна шкіра, що була (до того) блідою;

СК1.2 “матово-блідий, з матовим відблиском” (дорогоцінний камінь): *der aller brehen gab der karvunkel helfe. siben gestirnes si geswigen. da schein wol tusent valt gestirne gelfe. hie rot, da gel, dort gruene, nu tunkel var, so wize, bleich und brun, bla* (12: jT. 433,3);

СК1.3 “білий, білуватий” (поет.: барва коня): *ein bleich pfert* (7: ROTH. 15,91); *bleich als ein wahs* (7: HERB.13384); протиставлення: *bleich oder swarz* (8: Eck.145,3);

СК1.4 “позбавлений барви”: *buhurt machte bleich den anger grüenen* (12: jT.1717);

C2 “зблідлий, поблідлий” (щодо кольору шкіри внаслідок психосоматичних реакцій): *diu Sifrides varwe wart beidiu bleich unde rôt* (13: Nib. 156,4);

СК2.1 “зблідлий” (від емоцій: на основі конструкцій: *rôt werden, sîn, machen*): *diu rôsen varwe ir entweich, nû rôt und danne bleich* (11: Eg. 1712-13);

СК2.2 “зблідлий” (від закоханості: на основі конструкцій: *rôt werden, sîn, machen*): *si wehselten genote bleich wider rote; si wurden rot unde bleich, als ez diu minne in understreich* (15: Tr. 11917-20); *diu Sivrîdes varwe wart dô bleich unde rôt* (Nib. 155,4);

СК2.3 “зблідлий” від гніву, сорому: *dô wart diu varwe sîn getân bleich und rôt von zorne* (17: Tro. 18347); *dô muoste si verkiesen ir zorn und ouch ir scham. on sîner heinliche si wart ein lützil bleich* (13: Nib. 690,3);

СК2.4 “зблідлий” (від страждань, страху): *bleich von leide* (17: W Tro. 4139); *von vorhten bl.* (7: FLORE 6325);

СК2.5 “зблідлий” (від думок: на основі конструкцій: *bleich werden, sîn, machen*): *er wart von den gedanken vil dicke bleich unde rôt* (13: Nib. 285,4);

СК2.6 “смертельно зблідлий, смертельно жовтий” (4 СВ): *den bart, die negel und daz hâr / liez er niht abe schrôten./bleich als die gelwen tôten / wart sîn durliuhtic ilde* (16: Part. 9701-04); *wart von noeten alsô bleich, daz nie sô gel ein tôte wart* (Part. 10506).

2.1.3. Семантика свн. похідних. До свн. похідних від *bleich*, визначених нами на лексикографічному матеріалі [7, 23], належало, насамперед, вихідне дієслово *bleichen*, що, з’являючись як неперехідне сильне дієслово в 11 свн. пам’ятках (Ren; Taul.; Teichn; Eck. і т. п.) позначало ‘bleich werden: ‘поблідніти’, а як слабе транзитивне дієслово ‘bleich machen: вибілювати, підбілювати’ (сорочку, тканину, одяг). На основі цього дієслова уже в СВН утворилися похідні дієслова *erbleichen* (у сильній формі ‘зблідніти; помирати’ / у слабкій транзитивній формі ‘зробити блідим; убити’) [7, 44], *verblichen* (у сильній формі ‘втратити блиск; збліднути, зав’янути’ / у переносному значенні ‘вмирати від туги’) та *verbleichen* (у слабкій формі ‘втратити блиск; збліднути / у транзитивній формі ‘вибілювати, стерти’) [7, 267]. Як бачимо, за своєю семантикою дієслівні форми, зорієнтовані за рахунок відбілювання на втрату блиску та кольору, асоціюються зі смертю (у т. ч. від туги).

На основі дієслівної семантики утвердилися конкретні іменники-характеристики типу ґрунту: *bleichacker* (stm), *bleichvelt* “відбілений сонцем ґрунт поля”; абстракція *bleicheit* (stf), згадувана у псалмах та у містика-проповідника Таулера (Ps; Tauler); комплексний іменник *bleiche* (stf) ‘Blasse; das Bleichen von Leinwand; Bleichplatz; gebleichte Leinwand’, що позначав і блідість загалом, і процес та місце відбілювання лляної тканини та й саму підбілену тканину [7, 23]. Згодом, за даними лексикографічних джерел, XVI століттям датуватимуться приклади уживання іменника *die Bleiche* у значенні ‘відбілювання’ [4, 97], а прикметник *todebleich* (у сполученні з іменником *Erdkloß* ‘грудка землі’) поетично позначатиме сірий колір землі, вигорілої від спеки.

Цю палітру доповнюють прикметники: *bleich(ge)var, bleichlich, zebileiche* ‘zu blass’; **weterbleich (2 СВ), zebileich (2 СВ)**; *bleichsal* ‘schmutzig blass’. Прикметник *zebleiche* (у контрасті до *zerôt*) виражав низьку інтенсивність забарвлення “занадто блідий”: *zerote noch zebileiche, zesnelle noch zetrage mit dem sitze* (12: jT. 4040, 2).

Як бачимо, усі епідигматично пов’язані похідні форми указують на втрату блиску та значне знебарвлення охарактеризованого об’єкта, що досягається (штучним, переважно содовим) відбілюванням чи впливом крові внаслідок емоційних реакцій, який наближає шкіру до смертельної

блідості. На цій основі прикметник та його похідні форми вживалися для характеристики кольору шкіри.

2.2. Семантичний аналіз *val*

2.2.1. За своїм походженням синонімічний свн. прикметник *val* походить від *ahd.* *Falo*, етимологічно пов'язаного зі скрт. *palita*, латин. *pallidus* “блідий” (5: DWB. 3,1239). Його релікт *falbo* спостерігається серед кольоропозначень італійської мови, що містить завдяки контактам з давніми германцями (особливо лангобардами та франками) давні германські запозичення (напр. ще: *bianco, biavo, bruno*).

2.2.2. Протягом історичного розвитку у ДВН та СВН прикметник зумів розвинути свою синкретичну семантику до полісемії. Семантична структура слова охоплює три семеми, епідигматично пов'язані між собою. Це:

С.1 “жовтий” (*gelb, blond, falb, flavus, fuscus*):

СК1.1 “золотистий; кольору стиглого зерна”: ... *und ir reid val har begunde brûnen* (12: jT. 694,2): і ваше стигле золоте волосся почало коричневіти;

СК1.2 “жовтого бляклого кольору” (як леопард): *vêch, in valewer varwe der lêparte* (7:Msh. 2,379 a); *valwez pfert* (7:MSH. 3, 28); *ein valbe kû* (7:RENNAUS 372).

СК1.3 “світло-русявий, білявий” (копір волосся для блондина): *valwez hâr* (L.);

С.2 “блідий, знебарвлений: *bleich, entfärbt, fahl, verwelkt, pallidus*”:

СК2.1 “збляклий, вицвілий”: *der boum wirt niemer val* (7: FLORE 4453); *die bluomen von dem rîfen wurden val* (7: NEIDH. 43,20);

СК2.2. “зблідлий, поблідлий” (у протиставленні): *er waere rôt oder val* (16: W Part. 117, 13);

СК2.3 “блідий” (в емоційному запалі чи розладі): *im was diu wîte ze enge und ouch diu breite gar ze smal, / elliu grüene in dûhte val* (10: E Parz. 179, 19-23); *ich pin schæne und doch val* (7: GZ. 8057).

Переносна С.3 “захмарений, зажурений”:

СК3.1 “позбавлений запалу, зажурений”: *sîn blüejende jugent diu wart v.* (7: KOL. 281,176);

СК3.2 “несвіжий, без запалу”: *ir gâbet mir alle geselleschaft, / die wîle ich stuont in prîses kraft:/ der sît nû ledec, unz ich bezal / dâvon mîn grüeniu vreude ist val./ mîn sol grôz jâmer alsô phlegen, / daz herze gebe den ougen regen* (E Parz. 330, 18-23);

СК3.3 “захмарений, занурений”: *wil dennex alter tumtheit üeben / und lûter site trüeben, / dâvon wirt daz wîze sal / und diu grüene tugent val, / dâvon beklîben möhte / daz der werdekeit töhte. / möhte ich dirz wol begrüenen* (10: E Parz. 489, 9-11).

2.1.3. Семантика свн. похідних. За аналізом текстових і лексикографічних джерел [7, 263], прикметник мав декілька похідних. Слабке дієслово *valwen* ‘val sein oder warden, sich entfärben, welken’ характеризувало втрату кольору через вицвітання та в’янення. Іменник *falwische* ‘Asche, Flugasche, Aschenstaubchen’ (як чоловічого, так і жіночого роду) позначав попіл, тобто указував на сірий колір. Декілька прикметників *valbaere* ‘blondhaarig’, *valwachs* ‘blondhaarig’, *valrot* ‘hellrot’, як правило, стосувалися кольору волосся – від рудого до білявого. Як бачимо на прикладі похідних, чітко спостерігається семантичний зсув значення від червоного та жовтого, світло-русого (здебільшого при позначенні кольору волосся) до знебарвленого білого.

2.3. Загальний коментар

2.3.1. Кількісний коментар. Прикметникові позначення блідості, як видно з таблиці 1, були мало популярними в середньовісній німецькій мові (всього 287 СВ із 4700 СВ свн. світлопозначень). Вони, як правило, не вживалися в ранній клерикальній поезії 1050–1100 рр. і нечасто з’являлися в докуртуазних творах 1140–1170-х рр. (9 СВ) та героїчному епосі (4 СВ), дещо більше в куртуазних творах 1180–1210-х рр. (16 СВ), досягаючи піку ужитку в куртуазно-епігонських творах (44 СВ).

Таблиця 1

Частоти вживання прикметників на позначення блідості в СВН

	Кл.	Пер.	Курт.	Гер.	К.-еп.	Бюрг.	Міст.	Вибірка	Всього
<i>Bleich</i>	1	9	14	4	38	3	2	71	182+4
<i>Val</i>			2		6	1	-	9	105
<i>всього</i>	1	9	16	4	44	4	2	80	287+4

За частотами вживання прикметників у різних жанрах можна зазначити, що вони виявилися характерними для куртуазно-епігонської літератури (44 із 80 СВ). Якщо ж враховувати, що 2/3 ви-

бірки складають твори лицарської літератури, то прикметник *val*, зафіксований лише у 9 слововживаннях (на фоні повної вибірки для СВН у 105 СВ), поза сумнівом, є не “лицарським”, а народним словом.

2.3.2. Культурологічний коментар. Сіро-блідий колір мають картини із зображеннями святих XIV–XV ст. Це притаманно християнському мистецтву, що перебувало у пошуках істини. Митці, оперуючи новими стратегіями об’єктивації аскези, надавали “негативного свинцевого присмаку” через ужиток посмертних масок, через відмову від звичної барвистості. Це стає цілком очевидним на картині з “Музею ді Крамона”, де попелясто-сіре та смертельно-бліде (як у трупа) лице св. Бернардіно з Сієни (Bernardino) контрастує з іншими колірними елементами (у т. ч. з рожевою кам’яною аркою, за якою розташований святий) [6: FM: Krass 2009].

2.3.3. Семантичний коментар. За стандартною семантикою (Lexer) група світлопозначень указувала на середню (*lieht, clar*) та більшу інтенсивність світла: *lûter unde glanz* [17: W Tro. 275]. Нижчий ступінь інтенсивності характеризували *val* та *bleich*, що були предметом цього аналізу. За ступенем інтенсивності світла фарба (*lieht*) поступалася *lûter*, проте переважала над “блідою”: *lieht varwe kumt nâch der bleichen* [9: Ep. 9882], але від хвилювання “світлість” переходила в “блідість”: *sin liehtiu varwe diu wart bleich* [12: T Ren. 29725]. Блиск чи мерехтливність зникали, як правило, від страху чи смерті, що давало ефект блідості: *Des blanken mâh gar wurden bleich* [16: E Parz. 811, 19]. За пізнішим виразом *bleich oder swarz* (8: Eck.145,3) підбілений колір тканини протиставлявся чорному кольору.

Що ж стосується антропонімічного ужитку, то *bleich* (як свн. **blasse Hautfarbe**) належить до зблідлої (внаслідок відтоку крові), часто пожовтілої шкіри лица (*varwe*), очевидно, смуглих людей. Поява цього колірно-натякового означення, як правило, характеризує причинно-наслідкові зв’язки, “виловлені” спостережливим середньовічним мисленням. За тогочасними спостереженнями, якщо їх описати сучасною термінологією, то стан емоційного збудження, викликаний коханням, призводив до різкого коливання соматичних реакцій, через це закоханий Зіґфрид, побачивши Куніґунду, то почервонів, то зблід: *diu Sîvrides varwe wart dô bleich unde rôht* (13: Nlb.155,4).

Отже, ця барва характеризувала людей, емоційно виснажених (у т. ч. через кохання), наляканих чи близьких до смерті, часто позначаючи “смертельну жовтизну” смертельно виснаженої поневір’янями (*von noeten*) людини: *bleich als die gelwen tôten* (16: W Part. 9701-04; 10506).

Що ж стосується його синоніма *val*, то характерним антонімічним протиставленням для нього став світловий контраст “процвітаючий – бляклий” (*vreude, tugent : grüeniu – val*), звично підкреслений дієслівним контрастом *trüeben – begrüenen* (10: E Parz. 330, 18-23; 489, 9-11). У цьому контексті запальному лицарю і ширина видається занадто вузькою, і червона кольчуга не блискучою, і зелень (лісу) – занадто блідою, бо молодий запал (*tumpheit*) гарячим серцем притлумив очі: *im was diu wîte ze enge und ouch diu breite gar ze smal, / elliu grüene in dûhte val, / sîn rôht harnas in dûhte blanc: /sîn herze diu ougen des betwanc, /sît er tumpheit âne wart* (10: E Parz. 179, 19-23).

У позначеннях свн. антропонімів, за Я. Ґріммом та В. Ґріммом [5, 1239], *fahl* (двн. *falo*) (разом із *gelb* або *rötlich*) уживався переважно як колір світло-русявої бороди і волосся, коней та міді, а *bleich* – шкіри.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За даними текстів XVI–XIX ст. і DWB, проаналізованими Ю. Ус, на позначення блідості у РНВН та НВН вживатимуться різні лексеми. Пізніший корпус текстів XVI–XVIII ст. і надалі міститиме дієслова зі значенням ‘блідніти, втрачати колір’: *erbleichen, verbleichen* ‘помирати’, доповнене *entfärben*. На думку Я. Ґрімма та В. Ґрімма [4, 97], саме в РНВН просте дієслово *bleichen* ‘блідніти’ зникне з мовного обігу, повністю витіснене префіксальними лексемами *erbleichen* та *verbleichen*.

Іменники частково збережуть своє використання. За даними джерел, XVI століттям датуються приклади уживання іменника *die Bleiche* у значенні ‘відбілювання’ [4, 97]. Зазначимо, що уже в ДВН і СВН фіксуються форми *die Blasse / Blässe / Blesse* ‘біла пляма (на чолі у тварин); блідість’ [4, 71], які (разом із прикметниковими формами) остаточно утвердяться у XVI–XVII ст. [4, 71].

Що ж стосується прикметників, то в XVI ст. це позначення виражатимуть *bleich* (6 СВ), *blaß* (4 СВ), *matt* (2 СВ), *fahl, verblasst, blaß, erblassen, leiblich* ‘тілесний’, що також передає блідий відтінок шкіри, а з XVII ст. уживання лексеми *blaß* стане правилом. При цьому перші посилання у німецьких текстах мали дієслівну форму (*erblassen*) [4, 72]. У Біблії М. Лютера КН *blaß* і *verblasst* передають колір шкіри та тканини, який виникає у разі виразки на тілі людини або її одязі [3, 119]. На думку Я. Ґрімма та В. Ґрімма, у РНВН *blaß* позначає перехідний стан (*sie ward blasz und wieder roth* ‘вона

зблідла і знову почервоніла'), а *bleich* – тривалий (*der todte liegt ganz bleich* 'померлий лежить зовсім блідий') [4, 96].

Прикметники *blaß*, *bleich*, *matt* сполучаються з іменниками на позначення частин тіла – передусім обличчя, колір якого змінюється внаслідок негативних емоцій та переживань. Натомість, за Я. Гріммом та В. Гріммом [5: DWB, 3, 1239], *fahl* (двн. *falo*) уживається переважно як позначення світлого та руського кольору бороди і волосся, коней та міді, а також дерев восени. У пізньому РНВН це слово потіснить *blond*, запозичене із французької мови. За дослідженням Ю. Ус на основі DWB [3], прикметник *blond* уживатиметься винятково на позначення кольору волосся благородних людей, а для кольору волосся простих людей збережеться *gelb* або *fahl*, що стане маловживаним у XIX–XX ст. Саме *blond* мало нечітку дефініцію, визначаючи відтінок волосся від червоного до дуже світлого [4: DWB, 2, 143]. Нині *blond* використовується на позначення світлого кольору волосся, спеціального сорту світлого пива (*blonde*), а раніше аналізоване кольоропозначення мало ширший обсяг уживання. У перспективі ці характеристики блідості мають стати предметом дослідження для німецької мови сьогодення.

Література

1. Белов А. И. Цветовые этнодемы как объект этнопсихологики / А. И. Белов // Этнопсихологики. – М. : Наука, 1998. – С. 49–58.
2. Мельник Р. Проблема виділення семних комплексів до епідигматичних характеристик прикметників зі значенням "стараний" / Р. Мельник, О. Огуй // Наук. вісн. Чернів. ун-ту. – Вип. 267 : Германська філологія. – Чернівці : Руга, 2005. – С. 20–33.
3. Ус Ю. М. Розвиток системи кольоро- і світлопозначень у німецькій мові XVI–XIX століть : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Ю. М. Ус ; Донецький нац. ун-т. – Донецьк, 2009. – 258 с.
4. DWB 2 : Grimm J. Deutsches Wörterbuch : in 33 Bd-n / J. Grimm, W. Grimm. – Nachdruck. – Bd. 2. – Nachdruck der Erstausgabe 1878. – München : dtv, 1984. – 1776 S.
5. DWB 3 : Grimm J. Deutsches Wörterbuch : In 33 Bd-n / J. Grimm, W. Grimm. – Nachdruck. – Bd. 3. – Nachdruck der Erstausgabe 1958. – München : dtv, 1984. – 2254 S.
6. Farbiges Mittelalter?! Farbe als Materie, Zeichen und Projektion in der Welt des Mittelalters : 13. Symposium des Mediävistenverbandes 1.-5. März 2009. Programm und Abstracts. – Bamberg : ZeMas, 2009. – (S. 17–50). – In : www.farbiges.mittelalter.de
7. Lexer M. Mittelhochdeutsches Handwörterbuch / M. Lexer : in 3 Bd-n. – Nachdruck der Ausgabe Leipzig 1872–1878. – Stuttgart: S. Hierzel, 1992. – Bd. 1. – 2262 S.

Досліджена ілюстративна література (з типовими скороченнями)

8. (Eck.) – Deutsche Mystiker des XIV. Jahrhunderts / Hrsg. von F.Pfeiffer. – 2.unveränd. Aufl.: Anastatischer Neudruck der Ausgabe von 1845. – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1906. – Bd. 2 : Meister Eckhart. – XIV, 686 S.
9. (Ene.) – Heinrich von Veldeke: Eneasroman, nach dem Text von Ludwig Ettmüller, ins Nhd. Übersetzt, mit einem Stellenkommentar und einem Nachw. v. Dieter Kartschoke. (= Reclams UB 8303). – Stuttgart, 1986. – 200 S.
10. (E Parz) – Eschenbach Wolfram von. Parzival // Eschenbach W. v. Werke / Hrsg. von K. Lachmann. – 6. Ausg. – Berlin; Leipzig: W. de Gruyter, 1926. – S. 13–388.
11. (Er.) – Hartmann von Aue. Erec. / Hg. nach Albert Leitzmann. – 3. Aufl. v. Ludwig Wolff. – Tübingen 1963.
12. (jT) – Albrechts von Scharfenberg Jüngerer Titul. Nach den ältesten und besten Handschriften kritisch hrsg. von W. Wolf (Band I und II/1,II/2) u. v. K. Nyholm (Band III/1,III/2). (=Deutsche Texte des Mittelalters, Bände XLV, LV, LXI, LXXIII, LXXVII; Berlin 1955–1992).
13. (Nib.) – Der Nibelunge Noth und die Klage. Nach der ältesten Übersetzung /Hrsg. von K.Lachmann. – 12.Abdr. – Berlin: Reimer, 1901. – 297 S. ; cf. Das Nibelungenlied / Hrsg. v. H.de Boor nach K.Bartsch. – 22. rev. Aufl. – Mannheim 1988. – 297 S.
14. (T Ren) – Hugo von Trimberg. Der Renner / hrsg. v. Gustav Ehrismann. – Tübingen 1908–1912. – Band I-IV.
15. (S Tr) – Gottfried von Strassburg. Tristan und Isold / Hrsg. von Friedrich Ranke. – Berlin, 1958. – 200 S.
16. (W Part) – Würzburg Konrad von. Partonopier und Meliur; Turnei von Nanthez; Sant Nicolaus ; Lieder und Sprüche / Aus dem Nachlasse von F.Pfeiffer und F.Roth Hg. von K. Bartsch. – Wien: Braumüller, 1871. – XVI, 434 S.
17. (W Tro) – Konrad von Würzburg: Der Trojanische Krieg / hrsg. v. Adelbert von Keller. – Stuttgart, 1858. – 400 S.

Статтю подано до редколегії
28.03.2011 р.